

ЦЕРКОВНІ ТА ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті розглянуто церковні та державні нагороди, котріми відзначалося православне духовенство правобережних єпархій України в часи панування Російської імперії. Поряд з традиційними відзнаками автор досліджує і численні варіанти оригінальних нагород, які вручалися за особливі заслуги перед Церквою та державою.

Ключові слова: православне духовенство, нагороди, відзнаки, Правобережна Україна, Київська митрополія, Подільська єпархія, Волинська єпархія, Святійший Синод, російський імператор.

Історія Православної Церкви правобережних єпархій України ХІХ – початку ХХ ст. багата неординарними постатями, які залишили свій вагомий слід у різних галузях громадського життя – зокрема, і в історичній науці. А оскільки у розглядуваний період Церква не була відокремлена від державного механізму, то церковні й громадські заслуги православних священнослужителів відзначалися як церковними ієрархами та керівними інстанціями, так і державними органами влади, включаючи особисто російських монархів.

Церковні та державні відзнаки священства українських правобережних губерній дають можливість краще осягнути масштаби церковної та громадської діяльності даної суспільної верстви, а тому їх вивчення є досить актуальним для сучасної історичної науки, котра має переважно секулярний характер.

Метою дослідження у даному випадку виступає висвітлення не лише різноманітних священнослужительських відзнак, але й не менш масштабних наслідків діяльності духовенства Російської Православної Церкви в українських губерніях імперії.

Варто зауважити, що подібні аспекти вітчизняної церковної історії практично не вивчалися в історіографії, яка рясніє лише фрагментарними згадками про поодинокі відзнаки духовенства [1, с.566-577, 635-640; 2; 3]. Картина заслуг та нагороджень була б значно повнокровнішою, якби ми розглянули її в межах цілісного дослідження.

Загалом відзнаки духовних осіб протягом ХІХ – початку ХХ століть пережили певну «девальвацію». Власне, цьому певною мірою сприяла сама позиція духовенства, яке довгий час не особливо сприймало земні нагороди. Хрестоматійним став випадок епохи Павла І. Коли монарх лише ввів державні ордени для нагородження духовних осіб, то перший же нагороджений архієрей відмовився від ордену і на колінах благав монарха дати можливість «померти архієреєм, а не кавалером»

У подальшому також зустрічалися представники православного духовенства, котрі категорично відмовлялися від будь-яких нагород – як церковних, так і державних, про що писали особливу відмову.

Тому у дореформену епоху відзнаки священників були рідкістю і мали суто церковний характер. Більше того, такі нагороди вручалися на честь якоїсь конкретної події, мали ювілейний ха-

рактер і тому були власне нагородами, а не відзнаками, оскільки нікого не виділяли з маси священнослужителів. До таких належали бронзовий хрест, вручений практично кожному священику Київської митрополії, Подільської та Волинської єпархій на честь перемоги над «навалой дванадесяти языков», тобто після перемоги над Наполеоном. Таким же масовим було й нагородження священства після Кримської війни.

В часи корінних реформ суспільного та державного устрою, проведених імператором Александром II, кількість нагороджень духовенства зросла практично в геометричній прогресії. Особливо це стосується часів «шкільної революції», котра мала своїм епіцентром саме Правобережну Україну. Після довгих десятиліть практичної відсутності церковнопарафіяльних шкіл на межі 50-60 років XIX ст. церковні навчальні заклади стали масово відриватися. При цьому три єпархії Правобережної України були справжнім «локомотивом» процесу становлення масового організованого шкільництва нового модерного типу. Зрозуміло, що помітні церковно-освітнянські заслуги православного духовенства не залишилися без уваги церковної, а згодом і державної влади. Певний час архієреї Правобережжя не мали чіткої нагороджувальної системи, а тому практикували різні самодіяльні заходи. Так, київський митрополит часів «шкільної революції» Арсеній (Москвін) став практикувати своєрідне «ноу-хау» – якщо парафіяльний священик служив у матеріально благополучній парафії і не засновував у ній церковнопарафіяльної школи, то його переводили до значно біднішої парафії і навпаки [2, с.21]. Втім, відкриття чи не відкриття школи нерідко залежало від цілого ряду об'єктивних та суб'єктивних факторів і тому такі переведення викликали нарікання та негативну реакцію з боку навіть наближених до ієрарха священиків.

Тому згодом подібна практика стала менш вживаною. Її нішу було зайнято системою нагород, які вручалися за церковні та освітні заслуги православного духовенства. З часом ця система формалізувалася і в останні десятиліття XIX ст. стала класичною, відрізняючись у губернських столицях та провінції. Першою відзнакою рядового приходського священика був набедрник – чотирикутний відріз цупкої матерії, яку священик носив на стегні (саме тому «набедрник»). Дана відзнака символізувала «меч духовний» і з часом її стали вручати майже всім представникам священства навіть при відсутності особливих заслуг [2, с.40-41].

З плином десятиліть набедрник практично перестав бути відзнакою (зараз він майже автоматично отримується священиками після рукопокладення в сан). Втім, оскільки довгий час навіть набедрник не був масовою нагородою, то в 60-70-ті роки XIX століття траплялися священики, котрі або не мали навіть цієї першої нагороди, або ж отримували її наприкінці життя і ця перша відзнака ставала заодно й останньою.

Наступними нагородами були скуфія (головний убір пірамідальної форми) та камілавка (головний убір циліндричної форми). Вони вручалися духовенству за подальші заслуги в розбудові цер-

ковного життя парафії та в освітній діяльності. Протягом пореформеної доби ця відзнака також вручалася все частіше і все більшої кількості православного священства. Хронологічна відстань між цими двома нагородами була досить невеликою – якщо священник мав скуфію, то через кілька років йому вручалася й камилавка.

Набедреники, скуфії та камилавки вручалися безпосередньо преосвященими правобережних епархій – київським митрополитом та єпископами Волинським і Подільським. Втім, їхні повноваження вичерпувалися вищеназваними нагородами та особливими архієрейськими подяками («признательностями»), які могли оголошуватися після будь-якої з трьох перших нагород, або й неодноразово після кожної з них.

Співвідношення цих нагород вельми різнилося. Так, у благочиннях на території Макарівщини (Київський повіт однойменної губернії) упродовж пореформеної епохи набедренник був вручений 31-му священику [2, с.310-337], а от скуфії та камилавки було удостоєно лише двоє з них – о. Василій Іванович Цариковський (с. Новосілки) [5, арк.418] та о. Олександра Григорович Дзбановський (с. Пашківка) [6, арк.165]. Обидва нагороджені пастирі служили у ввірених їм парафіях порівняно недовго, проте залишили помітний слід – зокрема, у розбудові церковнопарафіяльної шкільної справи. Ще одним головним убором – митрою – священників забороняв нагороджувати царський указ. Крім цих нагород, архієреї Київської митрополії, Волинської та Подільської епархій нерідко оголошували подяки духовенству.

У подальшому нагородження священства переходили на вищий ієрархічний рівень. Так, наприкінці XIX століття православні священники епархій Правобережної України стали відзначатися не лише подяками архієреїв, але й «признательностями» Святейшого Синоду Російської Православної Церкви, який був вищим церковним органом влади Росії і заміщав собою патріарха, скасованого ще Петром I. Частина духовенства була відзначена ще й розкішним подарунковим виданням «Біблії» від імені Святейшого Синоду. Ця книга зазвичай вручалася не так за церковні заслуги, як за успіхи в церковнопарафіяльній освіті. Навіть в офіційних документах таку відзнаку іменували «учительской «Библией», оскільки вона свідчила саме про вагомий плід освіти діяльності. Так, настоятель Михайлівського храму м. Миронівки Канівського повіту Київської губернії о. Петро Іосифович Ольшевський був нагороджений такою «Біблією» й іншими відзнаками саме «за отлично-усердное исполнение служебных обязанностей на пользу народного просвещения» [7, арк.127]. Він вельми успішно керував миронівською дівочою церковнопарафіяльною школою, про яку часом писали у пресі. А священник з с. Яхнів того ж таки Канівського повіту о. Даниїл Олександрович Полоз одержав таку ж відзнаку за більш ніж тридцятилітнє успішне завідування місцевою церковнопарафіяльною школою, в першому класі якої навчалася до 70 дітей [8, арк.514].

Крім вищеназваних відзнак, Святейший Синод нерідко відзначав помітних священнослужителів ще й золотими нагрудними хрес-

тами. Так, на території Таращанщини у Київській митрополії такими хрестами було відзначено сім священиків – і всі вони, судячи з клірових відомостей (своєрідних літописів, що велися при кожному храмі), були гідними такої відзнаки. В даному регіоні траплялися навіть цілі династії священиків, що нагороджувалися золотими хрестами. Так, у с. Великій Березянці Таращанського повіту такі хрести у різний час отримали батько й син – о. Ілля Григорович Завадський та о. Петро Ілліч Завадський. За настоятельства останнього у великоберезнянській церковнопарафіяльній школі навчалося понад 120 першокласників і церковне життя було досить жвавим [9, арк.4].

Історичні документи свідчать, що в плані послідовності нагород часом траплялися винятки –деколи заслуги священика спочатку помічали і відзначали столичні церковні органи влади, а лише потім – місцева церковна влада. Зокрема, настоятель Хрестовоздвиженської парафії с. Новосілок (Київський повіт і губернія) о. Стефан Григорович Гирич на власні кошти і у своєму будинку успішно утримував церковнопарафіяльну школу, в якій навчалося до трьох десятків місцевих дітей, а тому в 1863 році його відзначили письмовим благословенням Святійшого Синоду. Така висока увага до провінційного настоятеля спонукала київського митрополита Арсенія (Москвіна) вже наступного року нагородити пастиря набадреником [10, арк.40]. Крім того, незабаром священик був заохочений переведенням до кращої парафії.

Особливою церковною відзнакою священика був протоієрейський сан. Якщо в сучасній православної Церкви можна побачити ще зовсім молодих протоієреїв, то в дореформену добу протоієрейський сан був рідкістю. Зокрема, у Київській митрополії протоієреїв згідно штату 1842 року мало бути не більше 40. З них кілька десятків осіб служили у Києві настоятелями найвідоміших храмів, а ще 12 були повітовими протоієреями – тобто, головними священиками окремо взятого повіту. Протоієрейський сан надавався лише відомим і заслуженим священнослужителям, та й то наприкінці їх життя. Молоді протоієреї траплялися рідко. Наприклад, у с. Малій Вільшанці Васильківського повіту з 1860 по 1908 рр. був настоятелем уродженець с. Моринців о. Іоанн Радзівський. Він мав чимало заслуг і нагород, однак протоієрейський сан йому було надано лише в 1898 році – на 38-му році служіння і за 10 років до смерті. Це була остання його відзнака [11, арк.304]. У с. Карапишах Канівського повіту священик о. Федір Грушецький служив настоятелем понад 40 років і лише тоді, маючи чимало інших відзнак, став протоієреєм [12, арк.13-14].

Поряд з цим, траплялися пастирі, котрі за довгі десятиліття служіння так і не мали протоієрейського сану. Так, у с. Красилівці Таращанського повіту з 1849 по 1894 р. служив священик о. Іоанн Георгійович Олтаржевський. Під його керівництвом у парафії було возведено величний кам'яний Покровський храм, він мав чимало й інших заслуг, але протоієреєм так і не став. При цьому за довгі десятиліття не мав у парафії навіть власного будинку, а жив у церковному «службовому» [13, арк.154-156].

Згодом рамки штатного розпису стали тісними для все зростаючої кількості священнослужителів. І тому в пореформену епоху з'явилось поняття заштатного протоієрея – тобто, старшого священника, котрий мав сан, проте не займав відповідної посади. Але навіть подібні «по лажки» мало вплинули на становище – протоієреїв і надалі було небагато і абсолютна більшість їх перебували у досить поважному віці. Зрозуміло, що найбільше їх було у значних населених пунктах – повітових центрах, заштатних містах та містечках. Так, у містечку Білій Церкві Васильківського повіту Київської губернії неодноразово служило навіть декілька протоієреїв одночасно. Значно скромнішими були ці показники в епархіяльній провінції. Наприклад, на території сучасної Сквирщини (Київська губернія) протягом пореформеної доби служило лише два протоієреї – о. Феодосій Чайковський (у самому місті Сквирі) [14, арк.15-21] та о. Іоанн Радзієвський (у селі Антонові) [15, арк. 64]. На території ж Фастівщини за майже шість десятиліть пореформеної доби не було жодного протоієрея. Не було їх і в поліському Чорнобильському благочинні [2, с.559-603].

Протоієреї не особливо виявляли бажання служити у бідних поліських парафіях – більше того, призначення до таких парафій київські митрополити та волинські єпископи часом використовували у якості покарання.

Ордени у першій половині XIX ст. довгий час вручалися майже виключно архієреям. В пореформену добу у єпархіях Правобережної України з'явилися священники-орденоносці. Загалом це були державні відзнаки, але оскільки ордени носили імена святих, то з часом їх стали активно використовувати для нагородження духовенства. Вищі ордени (св. Андрія Первозванного і т.д.) були доступні лише архієрейському сану. Парафіяльним священникам вручалися ордени св. Анни (переважно III ступеня і рідше II ступеня), а також орден святого рівноапостольного князя Володимира IV ступеня. Тут знову ж таки існувала чітка градація – ордени св. Анни в окремо взятій єпархії мали десятки священнослужителів, а орден св. Володимира вручався одиницям. Це, зокрема, було пов'язано із вислоугою років. Але якщо скажімо інспектору училища для отримання ордену достатньо було просто бездоганно прослужити 25 років, то священству цього далеко не завжди було достатньо. У останньому випадку чверть століття мала підкріплюватися і певними заслугами – на Правобережжі України служили сотні пастирів, котрі служили значно більше, ніж 25 літ, але ордену св. Анни не мали. Ще рідше отримували духівники орден св. Володимира, який загалом передбачав кілька десятиліть висули при «безпорочній» службі, а для духовенства – знову ж таки ще й певні заслуги.

Так, на території сучасного Таращанського краю (Київщина) протягом пореформеної доби серед десятків священників лише четверо мали ордени св. Анни III ступеня, а орден св. Володимира був вручений лише одному пастиреві – протоієрею о. Феодоту Хотинському з містечка Ківшоватої [2, с.500-535]. Всі пастирі-

орденоносці дійсно були заслуженими духовними наставниками. Так, о. Петро Олександрович Забузький служив у парафії с. Великої Вовнянки протягом 52 років і мав чимало заслуг – перебував на посаді благочинного, заснував у приході церковнопарафіальну школу, де щороку навчалось до півсотні дітей тощо [16, арк.40]. Загалом цей священник мав усі підстави претендувати і на орден св. Володимира, проте був відзначений лише Аннинським орденом III ступеня. Священник о. Василій Васильович Радзімовський із села Северинівки, що був також нагороджений орденем св. Анни III ступеня, довгий час очолював одну з найчисельніших церковнопарафіальних шкіл Таращанського краю і перебував на посаді голови Таращанського повітового відділення Київської єпархіальної училищної ради [17, арк.84]. (Загалом цей орден за ідеєю царського указу вручався за успіхи в освіті – зокрема, за 25 літ успішного завідування церковнопарафіальною школою).

Що ж стосується протоієрея о. Феодота Феодотовича Хотинського, який єдиний в регіоні мав орден св. Володимира, то він був справжньою «зіркою» в церковному житті Київської митрополії. За його півстолітнього настоятельства у містечку було споруджено новий храм; пастир завідував трьома церковнопарафіальними школами, які були зразковими – в усякому разі, коли до Таращанського повіту приїздив ревізор із Санкт-Петербурга, то йому демонстрували саме ківшоватські школи, в яких на початку ХХ ст. навчалось близько 450 учнів. Він найдовше з парафіяльного духовенства Київської митрополії завідував церковнопарафіальними школами, встановивши своєрідний хронологічний рекорд в 49 з половиною років [17, арк.45-46].

Звісно, що в кожній єпархії Правобережжя траплялися священнослужителі, котрі мали цілий арсенал відзнак – як церковних, так і державних. У Київській митрополії в даному випадку варто відзначити кафедрального протоієрея о. Петра Гавриловича Лебединцева, котрий мав всі відзнаки, доступні парафіяльним священнослужителям (зокрема, 5 російських орденів) і цілий ряд екзотичних нагород – премію російського імператора; золотий нагрудний хрест з Кабінету Його Імператорської Величності; орден св. Савви II ступеня, вручений королем Сербії тощо [4, с.44-45]. Серед подільських протоієреїв найвідомішим у цьому плані був о. Євфимій Сецинський.

Поряд з цим, в правобережних єпархіях служили і такі представники духовенства, котрі мали суто державні або ж імператорські відзнаки, а то й військові нагороди. Амплітуда цих нагород є надзвичайно широкою. Крім того, вони мали неоднакову форму і вручалися різними посадовими особами – російськими імператорами та членами їх родин, київськими, подільськими та волинськими генерал-губернаторами тощо.

Звісно, найпам'ятнішими були царські відзнаки. Вони вручалися особисто російськими монархами і окремі священнослужителі отримували їх ще навіть до прийняття священного сану. Наприклад, настоятель Свято-Михайлівської церкви с. Храпачів Васильківського

повіту Київської губернії о. Сильвестр Дорожинський був відзначений царем Ніколаєм I ще в свої студентські роки, коли майбутній священник був регентом архієрейського хору. Вищеназваний монарх неодноразово бував у Києві і одного разу в 1852 р. йому настільки сподобався спів митрополичого хору, що він відзначив хорового регента перснем «хорошее исполнение регентской должности» [18, арк.357].

Поряд з цим цар Ніколай I відзначив перснем і вельми заслуженого білоцерківського священника о. Антонія Павловського – духівника відомої графині-меценатки о. Олександри Василівни Браницької. Тобто, в даному випадку бралися до уваги не вислуга літ, як при відзначенні орденом, а й суто суб'єктивні уподобання, так характерні для монархій.

Втім, імператор Ніколай I не мав змоги масово обдаровувати духовенство перснями, а тому часом у необхідних випадках практикував й інші види заохочень. Поширеним було грошове преміювання. Окремі настоятелі провінційних парафій удостоювалися його неодноразово. Так, священник м. Василькова Київської губернії о. Іоанн Бодянский у 40-х роках XIX століття був двічі відзначений російським монархом грошовою премією у розмірі 500 та 150 крб. [19, арк.12]. (У даному випадку цар нагородив пастиря за багаторічне безкоштовне викладання Закону Божого солдатам місцевого гарнізону). Практикувалися і немеркантильні відзнаки священнослужителів – так, о. Арсеній Дорожинський (настоятель Різдово-Богородицької парафії с. Гвоздова Васильківського повіту Київської губернії) серед багатьох своїх нагород мав усну подяку імператора Ніколая I, яку старанно записував у свій послужний список [20, арк.22-23]. Якщо в даному випадку документи не згадують підстав нагородження пастиря, то, наприклад, священник с. Демидова Київського повіту однойменної губернії отримав подяку царя Ніколая I за значні пожертви на користь воїнів, поранених під час Кримської війни [21, арк.247]. (У Київській митрополії служило декілька священників, котрі мали аналогічні подяки).

Щедрими на відзнаки православному духовенству були й інші представники династії Романових. Серед них слід особливо відзначити царя-реформатора Александра II, котрий нерідко бував в українських губерніях. Як і його попередник, монарх вручав нагороди священнослужителям правобережних епархій далеко не завжди за церковні заслуги. Так, в 1863 році настоятель Свято-Стефанівської парафії с. Браного Поля Канівського повіту Київської губернії о. Олександр Буйницький був відзначений подякою імператора за допомогу в розкритті задумів польських повстанців [22, арк.62]. Що саме стоїть за таким таємничим формулюванням, можна лише здогадуватися, проте цілком зрозуміло, що в даному випадку це була нагорода суто політичного характеру. (Аналогічні подяки мали й інші священнослужителі правобережних епархій, а одного разу генерал-майор Крепке представив на розгляд царю подання про відзначення 44-х священників Правобережної України, котрі допомагали у зборі інформації про збройні формування польських повстанців) [2, с.23].

Оригінальним явищем модерної епохи було відзначення священнослужителів земельними наділами. Так, настоятель Свято-Параскевської церкви с. Веприка Васильківського повіту Київської губернії був відзначений монархом Александром II земельним пожалуванням розміром понад 51 десятина [23, арк.7]. В умовах тогочасного земельного «голоду» це був дійсно царський дарунок.

Своїх чоловіків намагалися наслідувати й імператриці, які також в міру своїх можливостей нагороджували провінційних священнослужителів. Так, імператриця Марія Олександрівна любила дарувати священикам книги. У с. Гребінках Васильківського повіту Київської губернії вона відзначила книгою настоятеля Покровського храму о. Єрофея Любанського [24, арк.119], а в с. Янишівці Таращанського повіту нагородила священика о. Даниїла Демуцького відразу двома книгами про Брестську церковну унію [25, арк.463]. Подібних прикладів можна наводити ще чимало, проте вони мають здебільшого аналогічний характер.

Хоча духовенство у дореформену епоху було замкненим станом (своєрідне кріпацтво було скасоване у 1869 р), тим не менше у духівників траплялися і військові нагороди. Зазвичай священнослужителі отримували їх не за власне ратні подвиги, а за виконання функцій капеланів – військових священнослужителів. Так, настоятель Михайлівського храму села Грузького Київського повіту однойменної губернії о. Григорій Ільницький у якості капелана брав участь в усіх найважливіших військових операціях Кримської війни – в обороні Севастополя, в генеральній битві на Чорній Річці тощо. За мужність і героїзм, виявлені під час війни, о. Григорій був відзначений рідкісними для священика військовими відзнаками – срібною медаллю на Георгіївській стрічці і двома бронзовими медалями на Володимирівській та Андріївській стрічках [26, арк.22].

Священик шляхетського походження о. Іоанн Стефанович, що на поч. XIX ст. був настоятелем Різдва-Богородицької церкви с. Ковалівки Васильківського повіту Київської губернії, перед прийняттям сану духовно окормляв солдатів Російської імперії у битвах в Німеччині, Австрії, Молдавії, Туреччині, Болгарії тощо. Після демобілізації він за військові заслуги був відзначений не світською, а церковною нагородою – «Всемилодивейше пожалован камилавкой» [27, арк.142]. Крім того, пастиря-ветерана призначили до багатой парафії.

Тобто, нагороди православного духовенства Правобережної України протягом XIX ст. пройшли певну еволюцію. Якщо на початку XIX століття навіть церковні відзнаки були рідкістю і вручалися переважно міським священнослужителям, то у пореформену добу вони стали більш доступними і найнижчі з них (набедрники) зустрічалися у абсолютної більшості священиків. З часом почастишали й державні відзнаки духовних осіб. Кількісні показники доповнювалися якісними – асортимент нагород ставав все ширшим і їх нерідко вручали від імені найвищих церковних чи державних органів влади.

Поряд з цим варто відзначити, що духовенству, на відміну від державних службовців, нагороди вручали не тільки за вислугу років при бездоганній службі – в середовищі духовенства було чимало представників, котрі при досить серйозному стажі служіння не мали визначних нагород, а то й просто відмовлялися від них.

Список використаних джерел:

1. История Православной Церкви в XIX веке / [авт. тексту Н. Рункевич]. – М., 1901. – Т. 2: Славянские Церкви. – 758 с.
2. Перерва В.С. Історія шкільництва в містах і селах Київщини XIX – початку XX ст. / В.С. Перерва. – Біла Церква, 2008. – 672 с.
3. Перерва В.С. Православне Надросся у XIX столітті / В.С. Перерва. – Біла Церква, 2004. – 256 с.
4. Перерва В.С. Преображенський кафедральний собор у місті Біла Церква / В.С. Перерва. – Біла Церква, 2004. – 64 с.
5. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1192. – Арк. 1-480.
6. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1183. – Арк. 1-463.
7. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 957. – Арк. 1-424.
8. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 966. – Арк. 1-561.
9. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2957. – Арк. 1-134.
10. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1433. – Арк. 1-346.
11. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 378. – Арк. 1-468.
12. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1142. – Арк. 1-86.
13. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2823. – Арк. 1-567.
14. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2545. – Арк. 1-424.
15. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2546. – Арк. 1-244.
16. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2848. – Арк. 1-322.
17. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2957. – Арк. 1-542.
18. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 370а. – Арк. 1-454.
19. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 366а. – Арк. 1-34.
20. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1213. – Арк. 1-468.
21. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1166. – Арк. 1-234.
22. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 988. – Арк. 1-425.
23. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 370ж. – Арк. 1-243.
24. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 374. – Арк. 1-120.
25. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2834. – Арк. 1-547.
26. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 1429. – Арк. 1-323.
27. Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 331. – Арк. 1-150.

The article deals with state and church rewards, which to decorate orthodox clergy of Right-Bank Eparchy of Ukraine during domination Russian Empire. Together with traditional rewards the author researches many variants of original rewards, which were given for special services before church and state.

Key words: *orthodox clergy, rewards, Right-Bank Ukraine, Kyivsk metropolitan, Podilsk Eparchy, Volynsk Eparchy, Holy synod, Russian Empire.*

Отримано: 18.09.2011